

Binnen de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken bestond bij zeven fracties de behoefte de Minister van Buitenlandse Zaken enkele vragen en opmerkingen voor te leggen inzake de kabinetsreactie op het advies nr. 91 «Nederland en de Arabische regio, principieel en pragmatisch» van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) (Kamerstuk 32 623, nr. 146).

De voorzitter van de commissie,
Eijssink

De griffier van de commissie,
Van Toor

Inbreng VVD-fractie

De leden van de VVD-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van de kabinetsreactie op het advies nr. 91 «Nederland en de Arabische regio, principieel en pragmatisch» van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV). De VVD-fractie heeft hierbij nog enkele vragen en opmerkingen.

In algemene zin zijn de leden van de VVD-fractie blij met de constatering van zowel de AIV als het kabinet dat een pragmatische uitwerking van Nederlands buitenlands beleid in de MENA-regio de voorkeur verdient. De leden van de VVD-fractie kiezen voor een maatwerkapproach om de effectiviteit van Nederlands buitenlands beleid te maximaliseren. Wij achten deze realistische benadering de meest kansrijke.

De leden van de VVD-fractie zijn met het kabinet van mening dat prikkels voor hervormingen in de Arabische landen goed zijn, mits ze inderdaad niet te «dogmatisch» worden toegepast. Het voortzetten van de constructieve dialoog met landen – en ook de Golflanden, zoals de AIV aanbeveelt – is van groot belang, ook als het desbetreffende land op bepaalde punten kiest voor een koers die niet de onze is. Het constant aan de hand van de liberale meetlat beoordelen van onze strategische partners in het Midden-Oosten is niet altijd even zinvol en kan er toe leiden dat we partnerschappen mislopen die benut kunnen worden om stabiliteit en veiligheid in de desbetreffende regio te stimuleren.

Training en capaciteitsopbouw om de rechtsstaat, maar ook het defensie-, opsporings- en vervolgingsapparaat van Arabische landen te vergroten kan ook de veiligheid aan de buitengrenzen van Europa, en daarmee die van Nederland, vergroten. De leden van de VVD-fractie constateren op basis van zowel de kabinetsreactie als staand kabinetsbeleid dat het kabinet die mening deelt.

Op de aanbeveling van de AIV om landen ook te adviseren ten aanzien van hervorming van de Grondwet en andere wetten gaat het kabinet niet in. De leden van de VVD-fractie kunnen zich voorstellen dat dergelijk advies zinvol kan zijn indien sprake is van ontvankelijkheid bij de desbetreffende landen. Tegelijkertijd kunnen deze leden zich ook voorstellen dat juist een organisatie als de Venice Commission van de Raad van Europa, en niet per se Nederland zelf, hier een rol in kan spelen. De genoemde leden vernemen graag de visie van het kabinet hierover.

De AIV beveelt aan het budget voor het Matra-Zuidprogramma en daarmee de impact van het hulpprogramma te verhogen. De leden van de VVD-fractie hebben zich altijd ingezet voor versterking van het Matra-programma, omdat – zeker nu – onze buitenlandse inzet gericht moet zijn op veiligheid en stabiliteit aan onze buitengrenzen. Buitenlands beleid is wat deze leden betreft dan ook in eerste instantie buitengrenzenbeleid. Het uitgangspunt moet omtrent versterking van Matra wel zijn dat er ook andere hefboomen ter beschikking zijn, bijvoorbeeld een omvangrijke economische relatie. Deze leden zijn blij te vernemen dat de mogelijkheden en wenselijkheid van andere vormgeving van de Matra-inzet worden onderzocht, maar is tegelijkertijd, net als het kabinet, van mening dat een uitgebreide evaluatie zou moeten bepalen in hoeverre dit zinvol is. De leden van de VVD-fractie rekenen erop dat de Kamer geïnformeerd wordt over de conclusies van de evaluatie.

De leden van de VVD-fractie zijn het eens met het kabinet dat de toegevoegde waarde van het aanstellen van een speciaal gezant voor de Arabische regio, zoals aanbevolen door de AIV, onduidelijk is. Deze leden

zijn tegen het aanstellen van een dergelijke gezant. In de eerste plaats omdat het weer een nieuwe coördinatielaag en beleidsdruk zal creëren, terwijl dit beleid standing operating procedure voor de reeds aanwezige diplomaten zou moeten zijn. De focus moet wat de genoemde leden betreft dan ook vooral liggen op het maken van heldere beleidskeuzes en het verbeteren van de betrekkingen met de landen in de regio, niet op het in het leven roepen van dergelijke instituties, die vooral een symbolische waarde lijken te hebben en in eerste instantie niets bijdragen aan samenhang of effectiviteit.

De leden van de VVD-fractie zijn het volledig eens met het kabinet dat handels- en investeringsakkoorden een instrumenteel onderdeel van Nederlands buitenlands beleid zijn en wat hen betreft ook blijven (dit kan één van de hefboomen zijn om bestaande Matra-programma's effectiever te maken). Daarbij is een one size fits all-benadering niet zinvol. De genoemde leden bedanken het kabinet voor de update over de stand van zaken rondom de onderhandelingen met enkele Arabische landen over de sluiting van vrijhandelsakkoorden en spreken de wens uit dat het kabinet hier op blijft inzetten.

Het steunen van vakbewegingen en coöperaties heeft voor de leden van de VVD-fractie geen prioriteit. Zelfs als zij de constatering dat deze niet of nauwelijks in de verschillende Arabische landen bestaan, buiten beschouwing laten, zijn deze leden van mening dat de nadruk zou moeten liggen op het versterken van de economie en het maatschappelijk middenveld via het bevorderen van het investeringsklimaat, bedrijfseconomische relaties en het op andere wijzen bevorderen van de ontwikkeling van de afzonderlijke rechtsstaten. Veel liever zouden de genoemde leden bijvoorbeeld zien dat Europese lidstaten met specifieke kennis waaraan Arabische behoefte hebben deze kennis inzetten, te denken valt aan kennis over kadasters of forensisch onderzoek. De leden van de VVD-fractie horen graag of het kabinet deze visie deelt.

De leden van de VVD-fractie zijn verheugd te constateren dat het kabinet voor een realistische lijn kiest ten aanzien van de aanbeveling van de AIV om rijkere landen in de regio aan te sporen om minder rijke landen in de regio economisch te ondersteunen. Ook deze leden constateren dat de afweging om andere landen in de regio economisch te ondersteunen doorgaans politiek en/of ideologisch gemotiveerd is en in veel gevallen leidt tot geopolitieke gevolgen die niet in het Nederlands belang zijn. Bovendien leeft het vermoeden dat een aantal rijke landen in de regio staten en niet-statelijke actoren ondersteunt zonder de besteding van die gelden aan scherpe monitoring te onderwerpen. Kan het kabinet dit vermoeden bevestigen, bijvoorbeeld in het geval van Qatar? Deelt het kabinet de indruk dat de (vermoedelijke) bestedingen in Syrië, Libanon, Jemen en Gaza – door bijvoorbeeld Iran – geweld, sektarisme, instabiliteit en sektarisme juist kunnen versterken?

De AIV beveelt aan om urgent actie te nemen om de geldstroom naar ISIS en andere jihadistische organisaties te beperken. De leden van de VVD-fractie delen deze urgentie en hebben vorig jaar om die reden de motie-Servaes/Ten Broeke gesteund. Het internationale instrumentarium om terrorismefinanciering te frustreren en bestraffen mag wat deze leden betreft worden uitgeput om uitvoering te geven aan deze motie en beleidsdoelstelling. De genoemde leden constateren dat de internationale gemeenschap al de nodige stappen heeft gezet om ISIS financieel «af te knippen», maar vragen zich wel af of de voor ISIS lucratieve olie- en kunsthandel al significant is ondermijnd. Kan het kabinet de Kamer hierover informeren? En kan de regering aangeven op welke acties en programma's van het Amerikaanse Department of Treasury en andere

opsporingsinstanties wordt aangesloten? Verder zijn deze leden benieuwd in welke mate de financiering van Jabhat Al-Nusra, in feite een tak van Al-Qaeda, wordt bestreden en of de internationale gemeenschap, en in het bijzonder Nederland, het belang van het bestrijden van deze groepering minder urgent acht.

Tot slot hebben de leden van de VVD-fractie nog een vraag over de aanbeveling om de dialoog met religieuze groepen te zoeken: de AIV geeft aan zich ervan bewust te zijn dat het leggen van contacten met groepen die het geweld niet schuwen op onbegrip zal stuiten. Het kabinet schrijft dat als dit contact een dragelijke politieke oplossing naderbij brengt, dat in het licht van de geschiedenis een acceptabele prijs kan zijn. Kan de kabinet dat standpunt toelichten? Bepaalt enkel de kans op een uit deze dialoog voortvloeiende oplossing of deze dialoog verstandig is, of hanteert het kabinet ook criteria ten aanzien van de ideologie en/of track record van de religieuze groep in kwestie? Is het kabinet bijvoorbeeld van mening dat de dialoog met een organisatie die op de Europese lijst van terroristische organisaties staat wenselijk kan zijn, of sluit het kabinet dit uit? En maakt het kabinet hierin een onderscheid tussen contact en onderhandeling?

Inbreng PvdA-fractie

De leden van de PvdA-fractie danken de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) voor zijn heldere analyse en concrete aanbevelingen en hebben met interesse kennis genomen van de kabinetsreactie. Zij hebben enkele opmerkingen en vragen.

De leden van de PvdA-fractie constateren dat het contrast tussen de (te) hoge verwachtingen in 2011 voor een veiliger, vrijer en welvarender Midden Oosten en Noord-Afrika en de actuele situatie in de Arabische regio haast niet groter kan zijn. Zij maken zich ernstige zorgen over de ontwikkelingen zoals die zich de laatste jaren hebben voltrokken. Naast een verbreding en verdieping van conflicten in de regio, stelt ook de verbinding tussen de situatie daar en de spanningen die dat in onze eigen samenlevingen teweeg brengt, Nederland en Europa voor grote uitdagingen.

De leden van de PvdA-fractie zijn zich goed bewust van de door de AIV beschreven complexiteit van de problemen in de regio en de dilemma's die dat met zich meebrengt. Zij verwelkomen de stelling dat bij het wegen van deze omstandigheden de principiële benadering met betrekking tot de aard van de na te streven doelstellingen niet ter discussie mag staan. Onvrijheid, ernstige mensenrechtenschendingen en de afwezigheid van tenminste een perspectief op democratische hervormingen mogen nooit gerelativeerd, laat staan goedgepraat worden.

Deelt het kabinet deze zienswijze? Deelt het kabinet het oordeel dat wanneer afstand wordt genomen van deze zienswijze, de kabinetslijn waarin mensenrechten de hoeksteen van het buitenlandbeleid vormt ernstig onder druk zou komen te staan? Onderschrijft het kabinet de stelling dat het steunen van repressieve dictaturen, zoals recent door sommige politici bepleit, hooguit kan leiden tot het creëren van schijnstabiliteit? Onderschrijft het kabinet de stelling dat het achterstellen, uitsluiten of onderdrukken van bevolkingsgroepen juist een voedingsbodem creëert voor toekomstige instabiliteit?

De leden van de PvdA-fractie herkennen zich eveneens in het door de AIV bepleitte pragmatisme in de wegen die bewandeld moeten worden om de principiële doelstellingen van het beleid te realiseren. In feite beschrijft de

AIV hiermee de wijze waarop het buitenlandbeleid altijd gevoerd wordt: binnen de gegeven context zoeken naar de meest effectieve manier om invloed uit te oefenen op ontwikkelingen elders. Terecht merkt het kabinet in dit verband op dat daarbij niet per se een tegenstelling bestaat tussen principieel en pragmatisch. Dat juist ten aanzien huidige conflicten in de Arabische regio moeilijke keuzes gemaakt dienen te worden, is echter zonder meer waar.

Ten aanzien van de specifieke aanbevelingen hebben de leden van de PvdA-fractie de volgende opmerkingen en vragen:

Aanbeveling 1 en eerste deel aanbeveling 10

De leden van de PvdA-fractie kunnen zich vinden in de door het kabinet beschreven balans tussen conditionaliteit (intensive based benadering) en continuïteit (geen stop-and-go beleid). Wel vragen zij zich af of een verslechtering in het door het ontvangende land gevoerde beleid niet automatisch(er) zou moeten leiden tot een verschuiving van middelen van de overheid in de richting van het maatschappelijk middenveld. Is het deel van de middelen (10–25 procent) dat thans wordt ingezet ter bevordering van het maatschappelijk middenveld voldoende of zou dat verder opgevoerd moeten worden?

Het kabinet noemt bij deze aanbeveling expliciet de dialoog met de Golflanden. Kan het kabinet aangeven in hoeverre het beleid ter bevordering van democratie en recht in deze landen tot concrete resultaten heeft geleid? Is er in de voorbije periode in EU-verband gesproken over de effectiviteit van dit beleid? Wat is het oordeel van het kabinet over recente uitspraken van de Zweedse Minister van Buitenlandse Zaken Wallström over de mensenrechtensituatie in Saoedi-Arabië? Klopt het dat zij vanwege deze uitspraken geen toespraak over democratie en vrouwenrechten mocht geven op een bijeenkomst van de Arabische Liga in Caïro? Zo ja, op welke wijze hebben Nederland en de EU hun solidariteit met de Zweedse Minister geuit?

Aanbeveling 2 en 3

De leden van de PvdA-fractie steunen de gedachte om te onderzoeken hoe de bilaterale ondersteuningsprogramma's voor maatschappelijke transitie in de Arabische regio's kunnen worden verhoogd. Of bestaande programma's, ODA en non-ODA, daartoe samengevoegd moeten worden, is lastig oordelen zonder een duidelijk overzicht. Kan het kabinet een overzicht geven van de huidige programma's die voor de regio ingezet worden? Kan het kabinet daarbij aangeven hoe extra steun gegeven kan worden om de (verslechterde) positie van met name vrouwen en minderheden in de regio te verbeteren?

Aanbeveling 4

Met het kabinet onderschrijven de leden van de PvdA-fractie het belang van de bevordering van welvaart en werkgelegenheid in de Arabische regio. Immers, het ontbreken van sociaaleconomisch perspectief bij grote delen van de bevolking was destijds de belangrijkste driver van de opstanden van 2011.

Het kabinet geeft een overzicht van de onderhandelingen tussen de EU en een aantal Arabische landen over vrijhandelsverdragen. Het is de leden van de PvdA-fractie echter niet duidelijk in hoeverre de ontwikkelingen in de regio hebben bijgedragen aan een versnelling van (een aantal van) deze onderhandelingen. Kan het kabinet dit aangeven? Deelt het kabinet

de inschatting dat het op dit moment vooral van belang is om de zogenaamde «ankers van stabiliteit» in de regio, m.n. Tunesië en gegeven de grote inspanning bij het opvangen van vluchtelingen ook Libanon, voorrang te geven bij het aanbieden van economische steun en handelspreferenties?

De leden van de PvdA-fractie onderschrijven met nadruk de AIV-aanbeveling om steun te verlenen aan vrije vakbewegingen en coöperaties. Kan het kabinet aangeven waar en op welke wijze en schaal dit nu reeds gebeurt? Kan het kabinet aangeven op welke wijze het invulling zal geven aan de toezegging welwillend naar eventuele extra financiering te kijken?

Aanbeveling 8

De leden van de PvdA-fractie sluiten zich geheel aan bij de visie van de AIV en het kabinet dat in een post-conflictsituatie niet alleen aandacht moet worden besteed aan wederopbouw, maar ook aan transitional justice en verzoening. Het kabinet noemt in dit verband onderzoeken in de lopende conflicten in Syrië en Irak. In hoeverre komt deze insteek volgens het kabinet in het geval van de op ISIS terugveroverde gebieden en steden tot nu toe uit de verf? Hebben zowel de regeringen van Irak en de Koerdische regionale regering (KRG) als de internationale coalitie tegen ISIS voldoende aandacht voor dit essentiële element van de duurzame bestrijding van de voedingsbodem voor islamitisch-extremisme? Zo ja, waar blijkt dat uit? Zo nee, hoe is het kabinet voornemens de koers van de betrokken regeringen en van de internationale coalitie bij te sturen?

Tweede deel aanbeveling 10

Ten aanzien van de aanbeveling om, direct of via back channels, de dialoog aan te gaan met «partijen die een minder schone achtergrond hebben», stellen de leden van de PvdA-fractie de vraag of van dit type contacten op dit moment niet al sprake is. Te denken valt aan de besprekingen met vertegenwoordigers van het Assad-regime in het Geneve-format en de inspanningen van VN-gezant De Mistura om tot lokale staakt-het-vuren overeenkomsten te komen. Deelt het kabinet de inzet dat bij deze contacten altijd een realistische doelstelling om tot een concrete verbetering van de positie van burgers voorop moet staan? Deelt het kabinet de opvatting dat eventuele contacten op geen enkele wijze mogen leiden tot of bijdragen aan het ontlopen van de verantwoordelijkheid voor het plegen van ernstige mensenrechtenschendingen en oorlogsmisdaden? Deelt het kabinet de opvatting dat legitimatie van repressieve dictators of bijdragen aan hun binnenlandse propaganda te allen tijden voorkomen moet worden?

In het licht van deze aanbeveling en met verwijzing naar de huidige contacten met het Sisi-regime in Egypte, onderschrijft het kabinet de in de inleiding van het advies opgenomen schets van de ontwikkelingen in dat land sinds het afzetten van de democratisch gekozen president Morsi, waarbij de AIV onder meer spreekt van maatschappelijke polarisatie, grove mensenrechtenschendingen en mogelijke misdaden tegen de menselijkheid van de zijde van de staat? Terugblikkend op deze periode, heeft naar het oordeel van het kabinet de internationale gemeenschap c.q. de EU voldoende en eensgezind gereageerd op genoemde ontwikkelingen? Welke invloed heeft het afzetten van president Morsi, het vervolgen van zijn aanhangers en het stelselmatig uitsluiten van de nog altijd aanzienlijke achterban van de Moslimbroeders op de stabiliteit van het huidige Egypte?

Tenslotte vragen de leden van de PvdA-fractie aandacht voor de beperkte betrokkenheid van de Verenigde Naties bij de huidige ontwikkelingen en conflicten in de Arabische regio. Dat geldt voor het uitblijven van een (scherpere) VR-resolutie over Syrië, de buiten de VN-kaders opererende internationale coalitie tegen ISIS en de recente inmenging van regionale spelers in de conflicten in Libië en Jemen zonder dat de aanwezigheid van een VN-mandaat. Hoe beoordeelt het kabinet de minimale rol die de VN bij de huidige conflicten speelt of lijkt te spelen? Ziet het mogelijkheden om de rol van de VN te versterken? Ziet het mogelijkheden om ten minste de internationale coalitie tegen ISIS beter in te passen in VN-kaders? Op welke wijze kan (de kandidatuur voor) het Nederlandse lidmaatschap van de Veiligheidsraad voor deze doelstelling ingezet worden?

Inbreng SP-fractie

De leden van de SP-fractie hebben kennis genomen van het AIV-advies over de Arabische regio en de reactie van het kabinet hierop. Zij hebben nog de volgende opmerkingen en vragen hierover.

In het AIV-rapport wordt geconcludeerd dat conditionaliteit theoretisch weliswaar een aantrekkelijk principe lijkt, maar zolang dit principe in de praktijk weinig tot niet effectief is, het voor de hand ligt naar alternatieve wegen te zoeken. Ook wordt gesteld dat het instellen van sancties of opleggen van strafmaatregelen zonder een begeleidende dialoog tot dusverre niet heeft geleid tot enigerlei positief resultaat. Het AIV-rapport stelt verder dat van het toepassen van conditionaliteit niet veel moet worden verwacht, al helemaal niet wanneer er andere donoren in de regio zijn die conditionaliteit in het geheel niet toepassen. De leden van de SP-fractie vragen het kabinet hier nader op in te gaan. Worden deze harde conclusies gedeeld en welke gevolgen heeft dit voor de opstelling van de EU en van Nederland? Hoe wordt gereageerd op steun van andere donoren die niet of veel minder voorwaardelijk zijn?

Het kabinet geeft aan van mening te zijn dat een «stop-and-go beleid» de ontvangers van hulp kan schaden en dat in sommige gevallen dan juist een toename van transitiesteun het passende antwoord kan zijn en niet een reflexmatige vermindering die gehoor geeft aan een primaire roep tot afstraffing. De leden van de SP-fractie vragen in hoeverre dit betekent dat het «more for more, less for less» principe wordt ondergraven. In welke mate is hier sprake van een aanpassing in beleid? Kan verder meer duidelijkheid worden verschaft over de omstandigheden waaronder toename van steun een antwoord kan zijn op ontwikkelingen in de verkeerde richting? Moet dit zo begrepen worden dat het hier vooral steun aan de bevolking dan wel het maatschappelijk middenveld betreft en niet aan de regering van een land?

De AIV is van opvatting dat Nederland en de EU hun inspanningen ter bevordering van de werkgelegenheid moeten uitbreiden. De leden van de SP-fractie kunnen zich hier goed in vinden en vragen of het kabinet concrete voorbeelden kan noemen hoe hier meer op ingezet kan worden. Is de focus hier nadrukkelijk ook op stimulering van de meer arbeidsintensieve landbouw in de Arabische regio? Welke relatie ziet het kabinet op dit punt met barrières voor export van landbouwproducten naar de EU?

In het AIV-rapport wordt aanbevolen dat de internationale gemeenschap urgent actie moet nemen om de geldstroom naar ISIS en al-Nusra en andere jihadistische groepen te beperken. De leden van de SP-fractie vragen om aan te geven welke maatregelen er op dit gebied vanuit de EU zijn genomen, met name richting de Golfregio. Welk beeld bestaat er van

actuele geldstromen van landen in de Golf naar jihadistische groeperingen in onder meer Syrië en Irak, maar ook in bijvoorbeeld Libië?

De leden van de SP-fractie vragen verder te verduidelijken welke uitgangspunten worden gehanteerd met betrekking tot het onderhouden van contacten en het voeren van dialogen met groepen die het geweld niet schuwen. Onder welke voorwaarden wordt een groep uitgesloten van contact en dialoog?

De leden van de SP-fractie vragen ten slotte een reactie op het recente Amerikaanse besluit om na een eerdere onderbreking Egypte weer te voorzien van omvangrijke financiële en militaire steun. Is het kabinet het met deze leden eens dat hier een verkeerd signaal van uitgaat, aangezien de militaire machthebbers in Egypte verantwoordelijk zijn voor de ernstigste mensenrechtenschendingen in decennia?

Inbreng CDA-fractie

De leden van de CDA-fractie hebben kennis genomen van de kabinetsreactie op het advies nr. 91 «Nederland en de Arabische regio», principieel en pragmatisch» van de Adviesraad Internationale Vraagstukken.

Het advies schetst een verontrustend beeld over de ontwikkelingen in de Arabische regio. De leden van de CDA-fractie zien de zorgen die zij vanaf het begin van het uitbreken van de zogenoemde «Arabische Lente» heeft geuit, helaas bevestigd.

Opvallend genoeg gaat het kabinet slechts summier in op de analyses die ten grondslag liggen aan de aanbevelingen. Het spreekt over «goede analyses». Kennelijk deelt het kabinet niet alle analyses. De vraag is: welke wel en niet? En waarom het kabinet ervoor gekozen heeft om zo summier te zijn. Terwijl de stormachtige ontwikkelingen in de Arabische regio alle aanleiding geven tot een appreciatie van het kabinet, een eigenstandige analyse. Is het kabinet bereid dit alsnog te doen?

In de kabinetsreactie komen termen als «politieke islam», «islamitisch fundamentalisme», «sharia», «salafisme» niet voor, terwijl deze wel aan bod komen in het AIV-advies. Waarom heeft het kabinet dat gemedan, en spreekt het slechts over «religieuze bewegingen»?

Hoe beoordeelt het kabinet de opmars van de politieke islam en de toenemende «roep om islamisering», aldus de AIV op blz. 10 van het advies? Ziet het kabinet het islamitisch fundamentalisme als een bedreiging voor democratie en mensenrechten, en ideologische tegenstander van het vrije Westen? Wat vindt het kabinet van de verspreiding van het salafisme door Saudi-Arabië? Hoe beoordeelt het kabinet de volgende stelling van de AIV: «Een groot probleem in de omgang met (radicale) islamitische groeperingen is dat deze groeperingen westerse landen niet alleen veroordelen om wat ze doen (of nalaten), maar vooral om wat ze zijn.» Hoe wil het kabinet met dergelijke groeperingen de «dialoog» aangaan?

De leden van de CDA-fractie zijn teleurgesteld dat de toenemende vervolging van christenen geen aandacht heeft gekregen in het AIV-advies. Het woord «godsdienstvrijheid» komt in het hele advies niet voor. Het woord «christenen» wordt slechts gebezigd vanuit het Arabische perspectief, dat het Westen alleen maar voor christenen op zou komen. Het tegendeel is waar; het Westen, Nederland inclusief, doet veel te weinig om op te komen voor de toenemende onderdrukking, bedreiging, etnische zuiveringen en zelfs genocide op christenen in het Midden-Oosten. De

leden van de CDA-fractie blijven het kabinet oproepen te pleiten voor VN-onderzoek ter zake. Deze leden zijn benieuwd naar de reactie van het kabinet op dit punt.

Opmerkelijk genoeg stelt het kabinet in reactie op aanbeveling 10 van de AIV dat ISIS uit is op «totale vernietiging van andersdenkenden». De leden van de CDA-fractie delen deze opvatting. Maar het roept meteen de vraag op waarom het kabinet nog steeds niet durft uit te spreken dat ISIS zich schuldig maakt aan genocide. Immers, de kern van de definitie van genocide is de intentie om bevolkingsgroepen geheel of gedeeltelijk te vernietigen. De leden van de CDA-fractie roepen het kabinet op uit te spreken dat ISIS een genocidale terreurbeweging is.

De leden van de CDA-fractie zijn benieuwd welke gevolgen de stellingname van de VVD, zoals uiteengezet door fractievoorzitter Zijlstra in het maartnummer van «Liberaal Reveil», krijgt voor het buitenlands beleid. Hoe verhoudt het door de VVD bepleite «realisme» zich tot het buitenlands beleid van de regering, waarvan mensenrechten een hoeksteen vormen? Welke gevolgen heeft dit voor het mensenrechtenbeleid in de richting van de Arabische regio?

De leden van de CDA-fractie zijn van mening dat te snelle democratisering in het Midden-Oosten desastreus uit kan pakken. Zoals de AIV terecht constateert: «democratie heeft de emancipatie van salafisten versneld». Egypte is hiervan een voorbeeld. In een land waar volgens de AIV 74% van de bevolking de sharia als rechtssysteem wenst, is democratie een snelweg tot afbraak van de rechtsstaat. Het kan zelfs de kortste weg naar oorlog zijn, zo bleek wel in de Gazastrook waar de terroristische organisatie Hamas via verkiezingen aan de macht kwam.

Invoering van de sharia leidt tot onderdrukking van vrouwen, homo's, christenen en schending van vele mensenrechten. De Moslimbroederschap heeft Egypte naar de rand van de afgrond gebracht. Toch is de EU, met instemming van Nederland, het regime van Morsi blijven steunen, politiek en financieel. De leden van de CDA-fractie roepen het kabinet, in de geest van de nieuwe stellingname van de VVD, op om te erkennen dat deze steun achteraf naïef en onverstandig is geweest. Evenzeer was het onverstandig en qua timing ongelukkig de geldkraan pas dicht te draaien ná de val van het Morsi-regime.

De leden van de CDA-fractie steunen de bevordering van democratie en rechtsstaat in de Arabische regio. Dat vereist wel geduld en realiteitszin. En niet een hoog «maakbaarheidsdenken», door middel van omvangrijke hoeveelheden nabuurschapsgelden en ontwikkelingshulp. De vraag daarbij is ook wat de «leverage» is van een land als Nederland, waar we effectief kunnen zijn. Deze leden willen eerst een evaluatie van het Matra-Zuid programma, alvorens in te kunnen stemmen met een verhoging van het budget. Genoemde leden constateren dat het kabinet af wil stappen van een dogmatische toepassing van het principe «more for more, less for less». En de weg vrij wil maken voor verhoging van de hulp als het slechter gaat in een land. Het kan soms misschien beter uitpakken op de langere termijn. Het CDA wil echter waken voor een zelfde benadering als de EU met de nabuurschapsgelden. Deze worden verhoogd, terwijl er sprake is van achteruitgang in de Arabische regio. Het kan leiden tot bestedingsdruk, belonen van slecht gedrag en een gebrek aan transparantie en verantwoording over de besteding van de gelden. De leden van de CDA-fractie zijn tegen deze verhoging.

Tenslotte willen de leden van de CDA-fractie aandacht vragen voor de boycot van Zweden door Saudi-Arabië. Het is een verontrustende reactie op terechte kritiek van Zweden op de schrijnende mensenrechtensituatie. Eerder werd ook Nederland geconfronteerd met een boycot. Hoe staat het daar nu mee? Kan de eerder opgeschorte mensenrechtendialoog tussen Nederland en Saudi-Arabië hervat worden? Is Nederland bereid de boycot van Zweden aan te kaarten binnen de EU?

Inbreng PVV-fractie

De leden van de PVV-fractie hebben kennis genomen van de kabinetsreactie op het AIV-advies «Nederland en de Arabische regio, principieel en pragmatisch». Naar aanleiding van deze reactie hebben deze leden een aantal vragen.

Als eerste hebben de leden van de PVV-fractie een aantal vragen over tegenstrijdigheden binnen het AIV-adviesrapport. De leden van de PVV-fractie willen benadrukken dat de islam en democratie haaks op elkaar staan. Zij vragen zich dan ook af hoe het mogelijk is dat de AIV aan de ene kant concludeert dat democratische hervormingen na de «Arabische lente» zijn mislukt vanwege een sterke islamitische identiteit onder de bevolking en aantrekkingskracht tot de politieke islam, maar aan de andere kant van mening is dat er een wens tot democratisering onder brede lagen van de bevolking in de Arabische regio aanwezig is. Gaarne vernemen zij het standpunt van het kabinet over deze tegenstrijdigheid. De AIV is verder van mening dat steun aan democratische hervormingsprocessen door moet blijven gaan, ook als men te maken heeft met regimes die democratische achteruitgang veroorzaken. Kan het kabinet aangeven wat het realistisch te verwachten resultaat is van steun aan islamitische regimes die westerse landen niet alleen veroordelen om wat deze doen, maar vooral om wat ze zijn, namelijk democratieën? Is het kabinet met de AIV van mening dat Nederland democratische hervormingsprocessen financieel moet blijven steunen, terwijl dialoog met islamitische haatgroeperingen zo goed als onmogelijk is? De leden van de PVV-fractie beschouwen dit als geld over de balk gooien.

De leden van de PVV-fractie zetten eveneens hun vraagtekens bij de mening van de AIV dat bevordering van welvaart en werkgelegenheid door de EU in de Arabische regio leidt tot een breder draagvlak onder de bevolking voor democratische transitie. Kan het kabinet voorbeelden geven waar sociaaleconomische steun in de Arabische regio in het verleden heeft bijgedragen aan democratische transitie? Wat is de wetenschappelijke empirische onderbouwing voor de aanname dat sociaaleconomische steun leidt tot een breder draagvlak onder de bevolking voor democratische transitie? Blijkt dit uit wetenschappelijke onderzoeken? Zo ja, welke? Zo nee, waarom gaat de Europese Commissie de komende jaren dan blindelings sociaaleconomische steun bieden aan o.a. Algerije, Egypte, Jordanië, Libanon, Marokko, de Palestijnse gebieden, en Tunesië, met als doel het teweeg brengen van democratische transitie? Vindt het kabinet het niet naïef dat Nederland en de EU democratische en rechtsstatelijke hervormingen in landen zoals Egypte proberen te verwezenlijken, terwijl 74% van de bevolking daar aangeeft voor invoering van de sharia als rechtssysteem te zijn?

De leden van de PVV-fractie vinden het advies van de AIV voor de verhoging van het budget van het Matra-Zuidprogramma onverstandig, met name in het licht van de instabiele situatie in de Arabische regio. Wanneer komt het evaluatierapport over het Matra-Zuidprogramma van de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie uit? Wacht

het kabinet dit evaluatierapport af, alvorens een besluit te nemen over het budget van het Matra-Zuidprogramma? Zo neen, waarom niet?

Het idee dat Nederland aan bevordering van democratie en rechtsstaat in de Arabische regio kan bijdragen door middel van dialoog met allerlei islamitische haatregimes, vinden de leden van de PVV-fractie ronduit naïef. Kan het kabinet aangeven hoeveel islamitische dictaturen Nederland er al van heeft overtuigd om over te schakelen naar een democratisch bestuur? Kan het kabinet één islamitisch land opnoemen waar jarenlange Nederlandse bijdragen hebben geleid tot een democratische rechtsstaat die naar behoren functioneert? Zo neen, waarom gaat het kabinet dan tegen beter weten in door met het zuurverdiende geld van de Nederlandse belastingbetalers weg te smijten? Waarom houdt Nederland krampachtig vast aan het weggooien van geld, maar worden landen zoals Iran niet aangesproken op hun verantwoordelijkheid in de regio vanwege een «moeizame dynamiek»?

Het kabinet stelt dat de EU-aanpak zich vooral moet richten op Arabische landen waar meer overeenstemming is over de centrale waarden democratie, respect voor mensenrechten en de rechtsstaat. De leden van de PVV-fractie vragen zich af welke landen dit dan zijn. Kan het kabinet aangeven in welke Arabische landen er overeenstemming is over democratie, respect voor mensenrechten en de rechtsstaat?

De leden van de PVV-fractie zijn verbaasd over de overwegingen om in reactie op landen die negatieve stappen nemen op het gebied van democratisering, juist meer geld over de balk te smijten aan «transiëteun». Kan het kabinet aangeven bij welke concrete gevallen dit in het verleden tot een verbetering heeft geleid? Zo neen, waarom is het kabinet er dan van overtuigd dat deze strategie successen gaat opleveren? Betekent deze strategische koerswijziging een verhoging van het Nederlandse of Europese budget voor financiële steun voor de Arabische regio?

Tot slot zijn de leden van de PVV-fractie verbaasd over de aanstelling van een EU-vertegenwoordiger voor het Midden-Oosten. Het kabinet zegt niets te zien in het aanstellen van een ambassadeur of speciaal gezant voor de gehele Arabische regio. Hoe beoordeelt het kabinet de recente aanstelling van Fernando Gentilini als speciale EU-vertegenwoordiger voor het Midden-Oosten? Hoe gaat deze ondemocratisch gekozen vertegenwoordiger het belang van democratie overbrengen in de Arabische regio? Hoe heeft Nederland geprobeerd te voorkomen dat deze positie is ontstaan? In hoeverre gaat deze vertegenwoordiger de rol overnemen van onze vertegenwoordigers in verschillende landen? Hoe kan er überhaupt één Europese vertegenwoordiger zijn aangesteld, terwijl de EU sterk verdeeld is over verschillende onderwerpen in het Midden-Oosten? Hoe moet deze Italiaan het Nederlandse standpunt uit gaan dragen in de Arabische regio, terwijl Italië en andere Europese lidstaten hebben ingestemd met de erkenning van Palestina, en Nederland haar bondgenoot Israël blijft steunen?

Inbreng D66-fractie

De leden van de fractie van D66 hebben met belangstelling kennis genomen van de kabinetsreactie op AIV-advies nr. 91 «Nederland en de Arabische regio, principiëel en pragmatisch». Het is zeer wenselijk dat ter uitvoering van de motie Hachchi-Timmermans dit advies is geschreven. De eerstgenoemde leden hebben enkele vragen en opmerkingen over de kabinetsreactie.

Algemeen

De leden van de fractie van D66 menen, evenals het kabinet en de AIV, dat de situatie in de Arabische Regio ten opzichte van 2012 in veel Arabische landen eerder is verslechterd dan verbeterd. Zij willen echter waken voor misplaatste nostalgie. Zij onderstrepen het door de AIV gekozen citaat van voormalig Secretary of State Condoleezza Rice: «For 60 years, the United States pursued stability at the expense of democracy in the Middle East – and we achieved neither.» Deze leden zouden willen waken om in een periode van hevige onrust terug te verlangen naar de stabiliteit die heerste ten tijden van onder andere Ben Ali in Tunesië, Mubarak in Egypte en Kadhafi in Libië. Zij verwijzen naar het kabinetsstandpunt dat door toenmalig Minister Timmermans als volgt werd verwoord in een Kamerbrief: «wij kiezen de onzekerheid van de democratie boven de zekerheid van de dictatuur.» Staat het kabinet nog steeds achter deze uitspraak? Staat het ook nog altijd achter de uitspraak van 28 maart 2014: «De eerste verantwoordelijkheid voor het bewaken hiervan ligt bij de landen in de regio zelf. Zij die serieus werk willen maken van de bescherming van mensenrechten, zullen in Nederland een constructief-kritische en betrokken partner vinden?»

De genoemde leden willen graag de juiste lessen trekken uit het verleden. Deelt het kabinet de mening dat een belangrijke les van de Arabische omwentelingen is dat de stabiliteit die die dictaturen opleverden slechts schone schijn was? Dat het ingestorte kaartenhuis juist precies laat zien wat de gevolgen van decennialange dictatuur zijn? Vindt het kabinet nog steeds dat Nederland zich altijd en overal moet uitspreken vóór de mensenrechten, vóór individuele vrijheid, en tégen onderdrukking, en zich niet moet laten leiden door korte-termijnperspectieven van samenwerking met autocratische regimes omdat dat op de korte termijn mogelijk beter is voor Nederland? Zijn wij het nog altijd aan onze stand verplicht om voorloper te zijn van individuele vrijheid op de wereld? Wordt de stelling in het regeerakkoord dat Nederland «in bilaterale en multilaterale contacten de mensenrechten bevordert» onverkort uitgevoerd?

EU en conditionaliteit

De leden van de fractie van D66 trekken bij voorkeur op met Europese partners ten aanzien van de Arabische Regio. Hierbij kan de Europese Unie natuurlijk nooit als «excuus» worden gebruikt om zelf voor Nederland cruciale thema's los te laten. Het gaat om de meerwaarde die een gezamenlijke aanpak kan hebben.

De AIV stelt dat «de more for more leidraad moet komen te vervallen.» De AIV pleit ervoor om conditionaliteit niet als een strikte doctrine op te vatten. De AIV wil de conditionaliteit eerder strategisch en pragmatisch per land bezien, dan principieel en ethisch, omdat we bij het aangaan van bepaalde dialogen weten dat er voorwaarden of ontwikkelingen zijn waar een desbetreffend land op korte termijn onmogelijk aan kan voldoen. De leden van de fractie van D66 delen deze mening en zien dat ook het kabinet het principe «more for more, less for less» niet te dogmatisch wil toepassen. Deze leden zouden niet willen doorslaan naar een situatie waarin de toetsing van criteria puur subjectief en politiek wordt. Zij willen het principe pragmatisch toepassen, maar altijd met dezelfde duidelijkheid aan de voorkant. Het kan slechts in zeer bijzondere situaties zo zijn dat de gemaakte afspraken achteraf kunnen leiden tot een ander oordeel over materiële en politieke steun. Deze leden zouden organisaties die zich juist inzetten voor democratische transitie in principe willen uitzonderen van een korting. Zij kunnen nooit de dupe worden van onwenselijke maatregelen die hun nationale autoriteiten nemen. Deelt het kabinet deze

mening? Hoe gaan we pragmatischer om met het genoemde principe, zonder te vervallen in subjectiviteit en politiek wenselijke keuzes? Hoe zorgen we ervoor dat het palet geloofwaardig blijft, en nooit gezien kan worden als een Europees middel dat grillig wordt toegepast?

Tunesië

De Arabische omwentelingen hebben alleen in Tunesië tot werkelijke hervormingen geleid. De leden van de fractie van D66 vinden daarom dat de steun van de Europese Unie en Nederland aan dat land kan worden geïntensiveerd. Zij waarderen dat de Minister van Buitenlandse Zaken – samen met de Franse president François Hollande en de Italiaanse premier Matteo Renzi – in Tunis meeliep in een vredesmars na aanleiding van de aanslag op het Bardomuseum in Tunis waarbij meer dan twintig doden vielen. Klopt het dat de Minister van Buitenlandse Zaken heeft verklaard – en daarmee tot kabinetsstandpunt heeft verheven – dat «Tunesië meer ondersteuning verdient.» Wat betekent dit concreet voor de Nederlandse inzet richting Tunesië. Klopt het dat hij ook heeft aangedrongen op meer Europese investeringen in Tunesië. Wat zullen hiervan de concrete resultaten zijn en hoe wil de Minister dat in Brussel bereiken?

Aanbevelingen

De leden van de fractie van D66 onderschrijven grosso modo de aanbevelingen die door de AIV worden gedaan. In de context van voorgaande opmerkingen willen deze leden doorgaan met de Nederlandse en Europese programma's die de rechtsorde en democratisering bevorderen. Zij vragen het kabinet hoe ver het onderzoek is om te bezien of en hoe het budget voor het Matra-Zuidprogramma kan worden verhoogd? De plannen over handelsakkoorden liggen al langer op de plank. Met Marokko gaan de gesprekken goed, maar de genoemde leden horen graag uitgebreider in welk stadium de gesprekken met Algerije, Egypte, Jordanië, Libanon, de Palestijnse Gebieden en Tunesië zich bevinden.

Vluchtelingen

De leden van de fractie van D66 willen graag het thema van de vluchtelingen apart behandelen. Klopt het dat de Minister van Buitenlandse Zaken heeft verklaard – en dus tot kabinetsstandpunt heeft verheven – dat vluchtelingenstromen richting Europa en Nederland «vooral uit dictaturen komen en niet alleen uit landen waar de alleenheersers abrupt van het politieke toneel zijn verdreven»? Klopt het dat hij ook heeft verklaard dat er «al veel opvang in de regio plaatsvindt», maar Europa met een gemeenschappelijk beleid moet komen om de «menselijke tragedies» van vluchtelingen die verdrinken in de Middellandse Zee aan te pakken?

De leden van de fractie van D66 zijn het volledig eens met deze analyse. Zij wijzen erop dat in 2014 de hele Europese Unie te maken kreeg met 626.820 asielaanvragen, waarvan 26.215 in Nederland, 202.815 in Duitsland, 81.325 in Zweden en slechts 445 aanvragen in Portugal en 155 in Estland. Vindt het kabinet dit proportioneel? Zo neen, wat gaat het hier aan doen?

Inbreng ChristenUnie-fractie

De leden van de ChristenUnie-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van het AIV-advies «Nederland en de Arabische regio» en de hierop volgende kabinetsreactie. Hierover hebben zij nog wel een aantal vragen en kritische opmerkingen.

De leden van de ChristenUnie-fractie delen de conclusie van de opstellers van het advies dat «het niet in de rede ligt» innige vormen van betrekkingen aan te gaan met regeringen die zich schuldig maken «aan zeer ernstige schendingen van mensenrechten, zoals martelingen en standrechtelijke executies». Deze leden vragen het kabinet concreet aan te geven hoe zij deze aanbeveling zal toepassen op haar betrekkingen met landen zoals Saoedi-Arabië, VAE, Qatar en (het niet Arabische) Iran. Voorts delen deze leden de conclusie dat het blindstaren op vrije verkiezingen zonder rechtsstatelijkheid inderdaad zeer ongewenst is. De leden van de ChristenUnie-fractie misten bijvoorbeeld bij de verkiezing van president Morsi in Egypte een doorwrochte en kritische houding van het kabinet. Zij roepen het kabinet hiertoe dan ook op gevolg te geven aan deze aanbeveling en aan te geven hoe zij dit wenst in te vullen.

De leden van de ChristenUnie-fractie delen niet de conclusie van de AIV dat de leidraad «More for more, less for less» moet komen te vervallen. Het is voor deze leden denkbaar dat – bijvoorbeeld in het geval van geschonden afspraken en/of grove mensenrechtenschendingen – Nederland (al dan niet in samenspraak met de EU) geen mogelijkheid meer zou hebben om samenwerkingsverbanden te bevriezen, op te schorten of te beëindigen. In dit verband geeft het kabinet aan inderdaad niet te dogmatisch te willen vasthouden aan de «more for more» benadering. De leden van de ChristenUnie-fractie vragen het kabinet met voorbeelden uit het verleden aan te geven wanneer hierin te dogmatisch is omgegaan. Kan het kabinet bovendien helder aangeven dat een dergelijke pragmatische benadering niet van toepassing kan zijn in het geval wanneer fundamentele mensenrechten in het geding zijn?

De leden van de ChristenUnie-fractie vragen het kabinet nader in te gaan op de risico's die gepaard gaan met de aanbeveling in gesprek te blijven met landen in de regio «die een minder schone achtergrond hebben», waaronder het Assad-regime. De leden onderstrepen het belang om in EU-verband hierover consensus te bereiken temeer omdat de Verenigde Staten heeft aangegeven in gesprek te willen treden met President Assad. Deze leden verzoeken het kabinet duidelijke criteria te ontwikkelen die aangeven onder welke omstandigheden een dergelijk dialoog kan plaatsvinden. Desalniettemin benadrukken de leden van de ChristenUnie-fractie dat het primaat van het buitenlands beleid nog altijd bij de individuele lidstaten behoort te liggen. Zij delen de aanbeveling van de AIV – dat het mandaat van de Hoge Vertegenwoordiger versterkt moet worden – dan ook niet. In de optiek van de leden van de ChristenUnie-fractie behoeft een intensievere samenwerking niet ten koste te gaan van de nationale soevereiniteit van de lidstaten. Zij vragen het kabinet dit wederom te bevestigen.

Ook de leden van de ChristenUnie-fractie benadrukken het belang van werkgelegenheid in de Arabische regio en beseffen dat dit middels handels- en investeringsakkoorden een positieve impuls kan krijgen. Deze leden missen echter in het adviesrapport en in de kabinetsreactie het belang van een stevige mensenrechtenparagraaf in dergelijke akkoorden. De leden constateren dat dergelijke akkoorden vrij zelden een robuuste mensenrechtenparagraaf bevatten of – wanneer dit wel het geval is – nauwelijks worden nageleefd (in het kader van «more for more»). De leden verzoeken het kabinet hier alsnog op in te gaan en hierbij aan te geven hoe dit in de toekomst versterkt kan worden.